ಎಂ. ವೈ. ಸಾವಂತ*

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ : ಮರಾಠಾ ಕಾಲದಲ್ಲಿಯ ಒಂದು ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರ

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಪ್ರಾರಂಭದಿಂದಲೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಹಾಗೂ ಉದ್ದಿಮೆಯ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ರಾಷ್ಟ್ರಕೂಟರ ಕಾಲದಿಂದ ಇಂದಿನ ವರೆಗೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಈ ಭಾಗದ ರಾಜಕೀಯ, ಆರ್ಥಿಕ ಹಾಗೂ ಸಾಂಸ್ಕೃತಿಕ ಕ್ಷೇತ್ರದಲ್ಲಿ ಗಮನಾರ್ಹ ಪಾತ್ರವನ್ನು ವಹಿಸಿದೆ. ವಾಣಿಜ್ಯ ವ್ಯಾಪಾರಗಳಿಗೆ ಯೋಗ್ಯ ಅನುಕೂಲಗಳನ್ನು ಹೊಂದಿದ್ದು ಸಂಪದ್ಭರಿತ ನಗರವಾಗಿ ಬೆಳೆದಿದೆ.

ಮರಾಠರ (ಪೇಶ್ವೆಯರ) ಕಾಲದಲ್ಲಿ (೧೭೫೫–೧೮೧೮) ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ದೊಡ್ಡ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಚಟುವಟಿಕೆಯಿಂದ ಕೂಡಿತ್ತು. ಅದರ ಅಧ್ಯಯನವೇ ಈ ಪ್ರಬಂಧದ ಮುಖ್ಯ ಉದ್ದೇಶ. ಈ ಪ್ರಬಂಧ ರಚನೆಗೆ ಪ್ರಮುಖ ಆಧಾರ ಪುಣೆಯ ಪತ್ರಾಗಾರದಲ್ಲಿರುವ ಮೋಡೀ ದಾಖಲೆಗಳು.[1] (ತಾಳೇಬಂದು, ಯಾದಿ, ಜಮಾಖರ್ಚು, ವಸೂಲಿ ಬಾಕಿ ಇತ್ಯಾದಿ). ಇವುಗಳಲ್ಲಿ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ವ್ಯಾಪಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಸಿಗುತ್ತದೆ.

ವಿಜಯನಗರದ ಕಾಲದಿಂದಲೂ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ವಾಣಿಜ್ಯ ನಗರವಾಗಿಯೂ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿಯೂ ಪ್ರಸಿದ್ಧಿ ಪಡೆದಿತ್ತು. ಈ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಸಾಧಿಸಿದ ಪ್ರಗತಿಯ ಸಂಕೇತವಾಗಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಇಂದಿಗೂ 'ರಾಯರ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ' ಎಂಬ ರೂಢನಾಮ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿದೆ. ರಾಯರೆಂದರೆ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೫೪೭ರಲ್ಲಿ ವಿಜಯನಗರದ ಅರಸನಿಗೂ ಪೋರ್ತುಗೀಸರಿಗೂ ಆದ ಒಪ್ಪಂದದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಸೋರುಪ್ಪಿನ ವ್ಯಾಪಾರ ಬಹಳ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತೆಂಬ ಬಗ್ಗೆ ದಾಖಲೆ ಇದೆ.

ವಿಜಯನಗರದ ಪತನದ ನಂತರ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಬಿಜಾಪುರದ ಆದಿಲ್‌ಶಾಹಿ ರಾಜರ ಆಡಳಿತಕ್ಕೆ ಒಳಪಟ್ಟಿತು. ಆದರೆ ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೬೭೩ರಲ್ಲಿ ಶಿವಾಜಿಯ ಸರದಾರನಾದ ಅಣ್ಣಾಜಿ ದತ್ತೊ ಬಿಜಾಪುರ ರಾಜ್ಯವನ್ನು ಹಾಳು ಮಾಡುತ್ತ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಬಂದು ಅದನ್ನು ಸುಲಿದನು. ಮುಂದೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೬೭೫ರಲ್ಲಿ ಔರಂಗಜೇಬ್ ಇದನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡನು. ಸವಣೂರಿನ ನವಾಬರು ಕೆಲಕಾಲ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಮೇಲೆ ಪ್ರಭಾವವನ್ನಿರಿಸಿಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೨೭ರ ಸುಮಾರಿಗೆ ಇದೇ ಮನೆತನಕ್ಕೆ ಸೇರಿದ ನವಾಬ ಅಬ್ದುಲ್ ಮಜಿದ ಖಾನನು ಹೊಸ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಎಂಬ ವಸಾಹತನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಿದನು. ನವಾಬನು ಬಸಪ್ಪ ಕಾಡಪ್ಪ ಶೆಟ್ಟರ ಇವರ ಪ್ರಭಾವದಿಂದ ಹಳೇ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ಹೊಂದಿದ

* ಲಕ್ಷ್ಮೀನಗರ, ವಿದ್ಯಾಗಿರಿ, ಧಾರವಾಡ–೫೮೦೦೦೪

1 ಪುಣೆ ಪತ್ರಾಗಾರ, ಕರ್ನಾಟಕ ಜಮಾವ, ರುಮಾಲ ಸಂ. ೧೫

ಹೊಲಗೇರಿ ಪ್ರದೇಶವನ್ನು ಕಾಣಿಕೆಯಾಗಿ ನೀಡಿದನು. ಹೊಸ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಒಂದು ಭಾಗಕ್ಕೆ ಈಗಲೂ ಮಜೀದಪುರವೆಂದೇ ಹೆಸರಿದೆ. ಶೆಟ್ಟರು ತಮಗೆ ನವಾಬ ರಿಂದ ದೊರೆತ ಭೂಮಿಯನ್ನು ವರ್ಷಕ್ಕೆ ಇಂತಿಷ್ಟು ಬೆಲ್ಲ, ಉಪ್ಪು, ಅಕ್ಕಿ ಹೀಗೆ ಬೇರೆ ಬೇರೆ ವಸ್ತುಗಳನ್ನು ಕೊಡಬೇಕೆಂಬ ಕರಾರಿನ ಮೇಲೆ ವಿತರಣೆ ಮಾಡಿ ವ್ಯಾಪಾರೋದ್ದಿಮೆಗಳು ಬೆಳೆಯುವಂತೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹಿಸಿದನು. ಆದರೆ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೭೫೫ರಲ್ಲಿ ಆ ನವಾಬನು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಪಟ್ಟಣವನ್ನು ಮಾಧವರಾವ ಪೇಶ್ವನಿಗೆ ಕೊಟ್ಟನು. ಬಾಜೀರಾಯನ ಆಳ್ವಿಕೆಯಲ್ಲಿ ಇದು ಸಾಂಗಲಿಯ ಪಟವರ್ಧನನ ರಾಜ್ಯಕ್ಕೆ ಸೇರಿತ್ತು. ನಂತರ ಕ್ರಿ.ಶ. ೧೮೧೮ರಲ್ಲಿ ಮೂರನೆ ಮರಾಠಾ ಯುದ್ಧದಲ್ಲಿ ಜಯಗಳಿಸಿದ ಬ್ರಿಟಿಷರು ಜ|| ಮನ್ರೋನ ನೇತೃತ್ವದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯನ್ನು ಸ್ವಾಧೀನಪಡಿಸಿಕೊಂಡರು. ೧೮೩೦ರಲ್ಲಿ ಸಾಂಗಲಿಯ ಚಿಂತಾಮಣಿರಾವ ಅಪ್ಪಾ ಸಾಹೇಬ ಇಂಗ್ಲೀಷರಿಗೆ ರಾಹುತರನ್ನು ಇಡುವುದಕ್ಕೆ ಬದಲಾಗಿ ಕೆಲವು ಸೀಮೆಯನ್ನು ಕೊಟ್ಟನು. ಅದರಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯೂ ಸೇರಿತ್ತು. ೧೮೪೪ರಲ್ಲಿ ಕ್ಯಾಪ್ಟನ್ ವಿಂಗೇಟ್ ಎಂಬುವವರು, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ೩೩ ಸಾವಿರ ಜನಸಂಖ್ಯೆಯಿದ್ದ ೫೪೫೮ ಮನೆತನಗಳಿಂದ ಕೂಡಿದ ಪ್ರಮುಖ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿದ್ದು ಮುಂಬೈ, ಮದ್ರಾಸ್ ಮುಂತಾದ ಕೇಂದ್ರಗಳೊಂದಿಗೆ ಇಲ್ಲಿಯ ವ್ಯಾಪಾರ ವಹಿವಾಟು ನಡೆಯುತ್ತಿದೆ[2] ಎಂದು ಬರೆದಿರುವನು.

ಪೇಶ್ವೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಪ್ರಾಮುಖ್ಯತೆಯನ್ನು ಪಡೆಯಿತು. ಕ್ರಿ. ಶ. ೧೭೫೫ರಲ್ಲಿ ಪುಣೆಯ ಪೇಶ್ವೆಯರು ಧಾರವಾಡ ಸುಭೆಯನ್ನು ವಶಪಡಿಸಿಕೊಂಡ ಮೇಲೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಸಾಕಷ್ಟು ಬೆಳೆದು ಕಸಬಾ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆಯಿತು. ಆಗಿನ ಕಾಲದ ಸಂತೆ, ಅಂಗಡಿ, ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾರ್ಗ, ಸಾಧನ ಸಾಗಾಣಿಕೆ, ಸರಕು, ವ್ಯಾಪಾರ ವಿಧಾನ, ಒಳನಾಡು-ಹೊರನಾಡಿನ ವ್ಯಾಪಾರದ ಬಗ್ಗೆ ಮಾಹಿತಿ ಸಂಗ್ರಹಿಸಲಾಗಿದೆ.

ವಾರಕ್ಕೊಮ್ಮೆ ಬಜಾರ ಅಥವಾ ಸಂತೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು.[3] ಇದರಿಂದ ಪಟ್ಟಣವು ಬೆಳೆಯುತ್ತಾ ಹೋಯಿತು. ಇಂಥ ಸಂತೆಗಳು ಮಧ್ಯಕಾಲೀನ ಕರ್ನಾಟಕದ ಪ್ರತಿಯೊಂದು ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿಯೂ ಜರುಗುತ್ತಿದ್ದವು ಎಂದು ನಾವು ತಿಳಿದಿದ್ದೇವೆ. ಪೇಟೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸುವಾಗ ಸ್ಥಳೀಯ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಹೆಚ್ಚಿನ ಪ್ರಾಶಸ್ತ್ಯ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಂದರೆ ಅವರಿಗೆ ಕೌಲ (ಒಪ್ಪಂದ) ಪ್ರಕಾರ ಪೇಟೆಯನ್ನು ಸ್ಥಾಪಿಸಲು ಅನುಮತಿ ಕೊಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೇಟೆಯ ಮುಖ್ಯ ಸ್ಥಳದಲ್ಲಿ ಧ್ವಜವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಒಂದು ಯಾದಿಯ[4] ಪ್ರಕಾರ ಮಂಗಳವಾರ ಪೇಟೆಯಲ್ಲಿ ಧ್ವಜವನ್ನು ನಿಲ್ಲಿಸಲು ತಗುಲಿದ ಖರ್ಚು ೧-೪-೦ ಧಾರವಾಡೀ ಹೊನ್ನು. ಪಾಸೋಡಿ (ಶಾಲು) ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಅರಿಸಿನ ಕುಂಕುಮ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಿ ತಂದು ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಪೂಜೆ ಮಾಡಲಾಯಿತು. ಹಾಗೂ ಬ್ರಾಹ್ಮಣರಿಗೆ ಮತ್ತು ಜಂಗಮರಿಗೆ ದಕ್ಷಿಣೆಯನ್ನು ನೀಡಲಾಯಿತು. ಈ ಪದ್ಧತಿ ಎಲ್ಲಾ ಪೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ ಅನುಸರಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹೀಗೆ ಮಂಗಳವಾರ ಪೇಟೆ, ಕಸಬಾ ಪೇಟೆ, ಜವಳಿ ಸಾಲ, ಕೌಲ ಪೇಟೆ, ಅಕ್ಕಿ ಪೇಟೆ, ಪಾನ ಬಜಾರ, ಜಂಗ್ಲಿ ಪೇಟೆ, ದಾಜಿಬಾನ ಪೇಟೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗಳು ಸ್ಥಾಪಿತವಾದವು.[5]

ಕಸಬಾ ನಿರ್ಮಾಣದ ಮೂಲೋದ್ದೇಶ ವರ್ತಕರಿಗೆ ಪ್ರೋತ್ಸಾಹ ಕೊಟ್ಟು ವಾಣಿಜ್ಯೋದ್ಯಮ ಬೆಳೆಸುವುದು. ಹೊಸದಾಗಿ ನಿರ್ಮಿಸಿದ ಪೇಟೆಗಳಲ್ಲಿ, ಪಟ್ಟಣದಲ್ಲಿ ಬಂದು ವಾಸಿಸುವ ವರ್ತಕರಿಗೆ ವಿಶೇಷ ಸೌಲಭ್ಯ ಕರ

2 ಪ್ರಿ ಬ್ರಿಟಿಷ್ ರೆಕಾರ್ಡ್ಸ್, ಫಾಯಿಲ ನಂ. ೧
3 ಈಗ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಪ್ರತಿ ಶನಿವಾರ ಸಂತೆ ಜರುಗುತ್ತದೆ.
4 ಪು.ಪ.ಕ.ಜ. ಯಾದಿ. ನಂ. ೪೯
5 ಅದೇ

ವಿನಾಯಿತಿ ಒದಗಿಸುತ್ತಿದ್ದರು.

ಪೇಟೆಯ ಮೇಲ್ವಿಚಾರಣೆಗೆ ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟಿ ಮತ್ತು ಅಗೋತಿ ಎಂಬ ಅಧಿಕಾರಿಗಳನ್ನು ನೇಮಿಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[6] ಪೇಟೆಯ ಶಾಂತಿ ಸುವ್ಯವಸ್ಥೆಯನ್ನು ಕಾಪಾಡುವುದು, ವರ್ತಕರ ನಡುವಿನ ವ್ಯಾಜ್ಯಗಳನ್ನು ಬಗೆಹರಿಸುವುದು, ತಪ್ಪಿತಸ್ಥರನ್ನು ದಂಡಿಸುವುದು, ವ್ಯಾಪಾರ ಒಪ್ಪಂದಗಳಿಗೆ ಸಹಿ ಹಾಕುವುದು ಇವು ಪಟ್ಟಣ ಶೆಟ್ಟಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಹಾಗೂ ಅಧಿಕಾರಗಳು. ತೂಕ ಮತ್ತು ಮಾಪನಗಳ ಮೇಲೆ ನಿಗಾ ಇಟ್ಟು, ವರ್ತಕರಿಗೆ ಸರಿಯಾದ ತೂಕ ಮತ್ತು ಮಾಪನಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸುವುದು ಅಗೋತಿಯ ಕರ್ತವ್ಯ ಆಗಿತ್ತು. ಇವರಿಗೆ ಅನೇಕ ಸೌಲಭ್ಯಗಳನ್ನು ನೀಡಲಾಗಿತ್ತು. ಪ್ರತಿಯೊಬ್ಬ ವರ್ತಕನಿಂದ ಅವರಿಗೆ ಒಂದು ಮುಷ್ಠಿ ಧ್ಯಾನ ಕಾಳು-ಕಡ್ಡಿ ಬೆಣ್ಣೆ ಇತ್ಯಾದಿ ಮುಟ್ಟುತ್ತಿತ್ತು. ಇದಕ್ಕೆ 'ಹತ್' ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಇವರಲ್ಲದೆ ದೇಸಾಯಿ, ದೇಶಪಾಂಡೆ, ಪತಕಿ, ಗುಣಾರಿ, ಜಂಗಮ, ಬಲಸಾಯಿ ಫಕೀರ, ಸರನಾಡಗೌಡಾ, ಪೀರಜಾದೆ, ಚಲವಾದಿ, ಪಾಟೀಲ, ಕುಲಕರ್ಣಿ ಹಾಗೂ ಖಾಜಿ ಇವರು ಪೇಟೆಯ ಹಕ್ಕುದಾರರಾಗಿದ್ದರು.[7]

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಮಾರುಕಟ್ಟೆಗೆ ಮುಂಬೈಯ ನೂಲು, ರೇಶಿಮೆ, ಕಸ್ತೂರಿ, ಕೇಶರ, ಜೀರಿಗೆ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ, ಕೊಬ್ಬರಿ, ಗಾಂಜಾ, ಸಕ್ಕರೆ, ಬೆಲ್ಲ, ಕಂಬಳಿ, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ತಂಬಾಕು, ಅಡಿಕೆ, ಯಾಲಕ್ಕಿ, ಮುಂತಾದವುಗಳು ಹೊರಗಿನಿಂದ ಬರುತ್ತಿದ್ದವು. ಅರಳೆ, ಕುಸುಬೆ, ಸೀರೆ, ಖಣ, ಮುಂತಾದ ದೇಶಿ ವಸ್ತ್ರ, ತಾಮ್ರ ಹಿತ್ತಾಳೆಗಳ ಪಾತ್ರೆಗಳು ಉಳ್ಳಾಗಡ್ಡಿ ಬೆಳ್ಳುಳ್ಳಿ ಮುಂತಾದವುಗಳನ್ನು ರಫ್ತು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಪೇಟೆಗೆ ಬರುವ ಮುಖ್ಯ ಕೃಷಿ ಉತ್ಪನ್ನಗಳಲ್ಲಿ ಅಕ್ಕಿ, ಗೋಧಿ, ಕಡಲೆ, ಉದ್ದು, ಮೆಣಸಿನಕಾಯಿ, ಶುಂಠಿ, ಹುಣಿಸೆ, ಅವಲಕ್ಕಿ, ದ್ರಾಕ್ಷಿ, ಬೆಲ್ಲ, ಜೀರಿಗೆ, ಕರಿಮೆಣಸು, ಕೊಬ್ಬರಿ, ಸಾಸುವೆ, ಜೇನುತುಪ್ಪ, ಹಿಂಗು, ಲವಂಗ ಹಾಗೂ ಯಾಲಕ್ಕಿ ಮುಖ್ಯವಾದವು.

ಗದಗ, ಬ್ಯಾಡಗಿ, ಮುಂಡರಗಿ, ಹಾವೇರಿ, ಧುಂಡಿಸಿ, ಧಾರವಾಡ, ನರಗುಂದ, ಗುಳೇದಗುಡ್ಡ, ಗಜೇಂದ್ರಗಡ, ಮುಂತಾದ ವಾಣಿಜ್ಯ ಕೇಂದ್ರಗಳಿಂದ ವ್ಯಾಪಾರದ ಸಾಮಗ್ರಿಗಳನ್ನು ಪೂರೈಸಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಹಾವೇರಿ, ಮಿಶ್ರಕೋಟಿ, ಕಲಘಟಗಿ, ಮತ್ತು ಧಾರವಾಡ ಕಡೆಯಿಂದ ವರ್ತಕರು ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಗೆ ವ್ಯಾಪಾರ ಮಾಡಲು ಬರುತ್ತಿದ್ದರು. ಹಾವೇರಿಕರ, ಮಿಶ್ರ ಕೋಟಕರ, ಕಲಘಟಗಿಕರ, ಮೊರಬಕರ, ನೆಗಳೂರಕರ ಹೊಸೂರಕರ, ದೇವಗಿರಿಕರ, ಕಡಕೋಳಕರ, ಕೋಳೀ ವಾಡಕರ, ಮತ್ತು ಹಾವನೂರಕರ ಅಂಗಡಿಕರ, ಮುಂತಾದ ಊರಿನ ವಿಶೇಷಣಗಳು ಇಲ್ಲಿಗೆ ಬರುತ್ತಿದ್ದ ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಸ್ಥಳಗಳನ್ನು ನಿರ್ದೇಶಿಸುತ್ತದೆ. ಇವರಿಂದ ಕಾವತ್ ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ವಸೂಲು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು.[8]

ಕೋಷ್ಠಿ, ಜವಳಿ, ಸರಾಫ್, ಸೋನಾರ್, ತೇಲಿ, ಕಾಸಾರ, ಸಿಂಪಿ, ಜಾಲಗಾರ, ಪರೀಟ, ಚನಾದಿ, ನೀಲಾರಿ, ಚಾಂಬಾರ, ಪರಪೇಟಕರ, ತಾಂಬೋಳಿ, ಬಾಗವಾನ್ ಇವರಿಂದ ಮೊಹತರ್ಫಾ ಎಂಬ ತೆರಿಗೆಯನ್ನು ಮತ್ತು ವ್ಯಾಪಾರಸ್ಥರ ಕಡೆಯಿಂದ ಜಕಾತಿಯನ್ನೂ ವಸೂಲ ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಲ್ಲಲ್ಲಿ ಜಗೂತ ಕಟ್ಟೆಗಳು ಇದ್ದವು.[9]

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಿಂದ ಗೋವಾಕ್ಕೆ ಗಂಧದ ಕಟ್ಟಿಗೆ ಹಾಗೂ ಹಸ್ತಿದಂತ ರಫ್ತಾಗುತ್ತಿತ್ತು ಮತ್ತು ಅಲ್ಲಿಂದ ರೇಷ್ಮೆ, ಉಣ್ಣೆ ಹಾಗೂ ಅಕ್ಕಿಯನ್ನು ಆಮದು ಮಾಡಲಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇಲ್ಲಿಯ ಅನೇಕ ಶ್ರೀಮಂತ ವ್ಯಾಪಾರಿಗಳಾದ ಶೆಟ್ಟರು, ಬಣಜಿಗರು, ಜೈನರು, ಮಾರವಾಡಿಗಳು, ನಾರ್ವೇಕರರು,

---

6 ಪ್ರ. ಪ. ಕ. ಜ. ತಾಳೇಬಂದು. ಸಂ. ೫
7 ಅದೇ.
8 ಪ್ರ. ಪ. ಕ. ಜ. ಆಕಾರ ಜಮಾ ಸಂ. ೧೮
9 ಅದೇ.

ಶೀಲವಂತರು, ಕೋಮಟಿಗರು ಮುಂತಾದರು ಉತ್ತರದಲ್ಲಿ ಸೂರತ್, ಪೂರ್ವಕ್ಕೆ ಹೈದರಾಬಾದ ಹಾಗೂ ದಕ್ಷಿಣಕ್ಕೆ ಶ್ರೀರಂಗಪಟ್ಟಣದ ವರೆಗೆ ಸಂಪರ್ಕವನ್ನಿಟ್ಟು ಕೊಂಡಿದ್ದರು. ಕೆಲವು ದಾಖಲೆಗಳಲ್ಲಿ ವಸ್ತುಗಳ ದರವನ್ನು ತಿಳಿಸಲಾಗಿದೆ. ೧೮೧೬ರ ಒಂದು ಘಡನಿಯ[10] ಪ್ರಕಾರ ದರ ಈ ಕೆಳಗಿನಂತೆ ಇತ್ತು. ದರ ಒಂದು ರೂಪಾಯಿಗೆ ಜೋಳ ೧೬ ಸೇರು, ಅಕ್ಕಿ ೭.೫೦, ಗೋದಿ ೬.೭೫, ಬೆಲ್ಲ ೧೦.೧೦ ಸೇರು ಕಚ್ಚಾ, ಕಡಲೆ ೪, ಸಕ್ಕರೆ ೫, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ೧೦.

ತೂಕ ಮತ್ತು ಮಾಪುಗಳ ವಿವರ ಆಗಿನ ಕಾಲದ ತೂಕ ಮಾಪುಗಳ ಹೆಸರುಗಳು ಒಂದೇ ಇದ್ದು, ಅವುಗಳ ಪರಿಮಾಣಗಳು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಇರುತ್ತಿದ್ದವು. ಇದರಿಂದ ಜನಸಾಮಾನ್ಯರಿಗೆ ಮೋಸ ಆಗುತ್ತಿತ್ತು. ಅಕ್ಕಿ, ಜೋಳ, ಕಡಲೆ ಮುಂತಾದ ಕಾಳು-ಕಡ್ಡಿಗಳನ್ನು ಗಲಾ ಕೈಲಿ (ಕಾಯಲಿ) ಎಂಬ ಮಾಪನದಿಂದ ಅಳೆಯುತ್ತಿದ್ದರು. ತುಪ್ಪ, ಬೆಲ್ಲ, ಎಣ್ಣೆ, ಅಡಿಕೆ ಮುಂತಾದವುಗಳಿಗೆ ವಜನೀ, ವಜನ ಎಂಬ ಮಾಪು, ಹಣ್ಣು, ಬಟ್ಟೆ, ತೆಂಗಿನಕಾಯಿ ಇವುಗಳಿಗೆ ಸುಮಾರೀ, ಸುಮಾರ ಎಂಬ ಮಾಪನ ಬಳಕೆಯಲ್ಲಿ ಇತ್ತು.[11]

೧ ಖಂಡಿ-೨೦ ಮಣ, ೧ ಮಣ-೧೨ ಪಾಯಲಿ, ೧ ಪಾಯಲಿ-೪ ಸೇರು, ೧ ಸೇರು-೧೬ ಚಟಾಕುಗಳು, ೧ ಚಟಾಕು-೬ ಟಕಾಗಳು ಹೀಗೆ ಪರಿಮಾಣ ಇತ್ತು. ಸೇರಿನಲ್ಲಿ ಪಕ್ಕಾ (ಪಕೆ) ಮತ್ತು ಕಚ್ಚಾ (ಕಚೆ) ಎಂಬ ಎರಡು ಪ್ರಕಾರಗಳು. ಪಕ್ಕಾ ಸೇರು ಕಚ್ಚಾ ಸೇರಿಗಿಂತ ಮೂರು ಪಟ್ಟು ಇರುತ್ತಿತ್ತು. ಕಚ್ಚಾ ಸೇರು ೨೪ ಟಕೆಗಳಿಗೆ ಸಮನಾಗಿರುತ್ತಿತ್ತು.

ಕಸಬಾ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ಹುಂಡೀ ವ್ಯವಹಾರ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಹುಂಡೀ ಸಾಹುಕಾರರ ದಲಾಲರು ಬೇರೆ ಬೇರೆ ಪಟ್ಟಣಗಳಿಗೆ ಹೋಗಿ ವ್ಯವಹರಿಸುತ್ತಿದ್ದರು. ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯ ಸಾಹುಕಾರರು ಪರಸ್ಪರರ ಮೇಲೆ ಹುಂಡಿಗಳನ್ನು ಕೊಡುವುದಲ್ಲದೆ, ಮುಂಬೈ, ಪುಣೆ, ಸಾತಾರಾ, ವೆಂಗುರ್ಲಾ, ಚಿಪಳೂಣ, ಮುಂತಾದ ಪಟ್ಟಣಗಳಲ್ಲಿ ಹುಂಡಿಗಳನ್ನು ಕೊಟ್ಟಿದ್ದ ಬಗ್ಗೆ ದಾಖಲೆ ಇದೆ.[12]

ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯಲ್ಲಿ ನಾನಾ ಪ್ರಕಾರದ ಬಂಗಾರ, ಬೆಳ್ಳಿ, ತಾಮ್ರಗಳ ನಾಣ್ಯಗಳು ಚಲಾವಣೆಯಲ್ಲಿ ಇದ್ದವು. ಶಿವಾಜಿಯು 'ಹೋನ್' ಎಂಬ ಸುವರ್ಣ ನಾಣ್ಯ ಮತ್ತು 'ಶಿವರಾಯಿ' ಎಂಬ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯ ಹೊರ ತಂದನು. ಪೇಶ್ವೆಯರು ಬೆಳ್ಳಿ ಹಾಗೂ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯಗಳನ್ನು ಹೊರತಂದರು. ವಾಡಿಕೆಯಾಗಿ 'ವರಹ' ಅಥವಾ 'ಹೊನ್ನು' ಎಂಬ ನುಣ್ಯಗಳು ನಡೆಯುತ್ತಿದ್ದವು. ಶಹಾಪುರೀ, ಧಾರವಾಡೀ, ನಿಲುಕಂಠೀ, ಚಾಂದೋಡಿ, ಸಿರಖಾನಿ ಇವು ಬೆಳ್ಳಿಯ ನಾಣ್ಯಗಳು 'ಶಾಹೂಪೈಸಾ' ಎಂಬ ತಾಮ್ರದ ನಾಣ್ಯವು ಎಲ್ಲ ಕಡೆಗೆ ನಡೆಯುತ್ತಿತ್ತು. ಅವಕ್ಕೆ ದುಡ್ಡು ಎನ್ನುತ್ತಿದ್ದರು. ಬೇರೆ ನಾಣ್ಯಗಳ ವಿನಿಮಯ ಮಾಡಬೇಕಾದರೆ ಸರ್ಕಾರಕ್ಕೆ ಬಟ್ಟಾ ಅಥವಾ ಕಮಿಶನ್ ಕೊಡಬೇಕಾಗುತ್ತಿತ್ತು. ಇದರ ಮೇಲಿಂದ ಈ ಪ್ರದೇಶದಲ್ಲಿ ವ್ಯಾಪಾರ ಭರದಿಂದ ಸಾಗುತ್ತಿತ್ತೆಂಬ ಸಂಗತಿ ತಿಳಿದುಬರುತ್ತದೆ.

ಹೀಗೆ ಪೇಶ್ವೆಯರ ಕಾಲದಲ್ಲಿ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಪ್ರಸಿದ್ಧ ವ್ಯಾಪಾರ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿತ್ತು. ವ್ಯಾಪಾರದಿಂದಲೇ ಈ ನಗರವು ಬೆಳೆದು ಮಹಾ ನಗರವಾಗಿದೆ. ಈಗ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿಯು ಕರ್ನಾಟಕ ರಾಜ್ಯದಲ್ಲಿ ಸುಪ್ರಸಿದ್ಧ ವಾಣಿಜ್ಯೋದ್ಯಮ ಕೇಂದ್ರ ಎಂದು ಹೆಸರು ಪಡೆದಿದೆ. ಇದು ಪ್ರಮುಖ ರೈಲ್ವೆ ಕೇಂದ್ರ ಹಾಗೂ ಉತ್ತರ ಕರ್ನಾಟಕದ ಹೃದಯ ಸ್ಥಾನ ಮತ್ತು ಅತ್ಯಂತ ಮಹತ್ವದ ಉದ್ದಿಮೆ ಕೇಂದ್ರವಾಗಿ ಬೆಳೆಯುತ್ತಿದೆ.

---

10 ದಕ್ಷಿಣ ಕಮೀಶನರ ದಫ್ತರ-ಮರಾಠಿ. ರುಮಾಲ ನಂ. ೧೫೯

11 ಪು.ಪ.ಕ.ಜ. ಘಡಣಿ. ರುಮಾಲ ನಂ. ೧

12 ಅದೇ

ಗ್ರಂಥಋಣ

೧ ಗ್ಯಾಝೆಟೀಯರು—ಮುಂಬೈ ಇಲಾಖೆಗೆ ಸೇರಿದ ಕರ್ನಾಟಕ ಭಾಗದ್ದು, ವೆಂಕಟ ರಂಗೋ ಕಟ್ಟಿ, ಮುಂಬೈ ೧೮೯೩

೨ 'ರಜತ ರಶ್ಮಿ' ರಜತ ಮಹೋತ್ಸವ ಸ್ಮರಣ ಸಂಚಿಕೆ ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ—ಧಾರವಾಡ ಮಹಾನಗರ ಸಭೆ, ಹುಬ್ಬಳ್ಳಿ, ೧೯೮೭

೩ ಬಿ.ಆರ್, ಹಿರೇಮಠ, ಶಾಸನಗಳಲ್ಲಿ ಕರ್ನಾಟಕದ ವರ್ತಕರು, ಧಾರವಾಡ, ೧೯೮೬

೪ ಚೊಕ್ಸಿ ಆರ್.ಡಿ, ಎಕೊನೊಮಿಕ್ ಲಾಯಫ್ ಇನ್ ದಿ ಬೊಂಬೈಯಿ ಕರ್ನಾಟಕ (೧೮೧೮-೧೯೩೯) ಮುಂಬೈ, ೧೯೬೨

೫ ಚಿಟ್ನಿಸ್ ಕೆ.ಎನ್. ಸೊಸಿಯೊ ಎಕೊನೊಮಿಕ್ ಆಸ್ಪೆಕ್ಟ್ಸ್ ಆಫ್ ಮಿಡಿವಲ್ ಇಂಡಿಯಾ, ಪೂನಾ ೧೯೭೯